

Kuidas sügaval Venemaal sündis sõja kiuste Eesti uhkeim meeskoor

Eesti rahvusmeeskoori algusaega meenutab Rudolf Zirk, kes laulis seal baritoni ja töötas administraatorina kokku 42 aastat, päris algusest peale. RAM sai hiljuti 70-aastaseks.

Praegu Hiiu pansionaadis eluõhtut veetev Rudol Zirk (94) on RAM-i ainuke elus olev asutajaliige. Juba tervitusest saab selgeks, et tegemist on eesti-aegse mehega. LP-le räägib ta loo, kuidas Gustav Adolfi gümnaasiumis käinud ja enne sõda Volta tehases meistriabi ametit pidanud harrastuslaulja sattus Nõukogude tagala sõjavintsetuste kaudu Eesti esinduskoori tegevjuhiks ja mida kõike selles ametis juhtus.

Mart Niineste
muusikatoimetaja

Gurjev olid ka seal. Koore hakkas juhatama Harri Kõrvits. Gustav Ernesaks oli sel ajal veel tööpataljonis. Võtsime lihtsaid rahvalaule ja vene klassikat, alguses läks aega komplekteerimisega. Üle kolmesaja liikme oli kunstiansamblitel kokku.

Esimesed esinemised

Kõige esimene sõit oli meil tantsu- ja laulugrupina, mis pidi tähistama jaanilaupäeva. Meile tehti rahvariided selga. Hakkasime Venemaal ringi sõitma, tegime üüritud laeval kaks pikka sõitu mööda Volgat. Kuu aega. Meie esimene esinemine meeskooriga oli mingisugusel Nõukogude Eesti aastapäeval, tuli Moskvasse minna. Meil polnud esinemisriietust, olime kaltsudes, võiks öelda. Siis tehti meile kiiresti puuvillariidest püksid – neid nimetati kuradinahkseteks – ja valged särigid.

Ernesaksa sõjatrauma

Sakslane pommitas kõvasti Volga silda ja kummikombinaati. Kaks suurt pommitamist oli. Ernesaks jäi sellest haigeks ja viidi Moskvasse ravile. Siis hakkas koori juhatama Jüri Variste. Ernesaks oli aast

lõppu Nõukogude tagaajaja vintutuste kaudu Eesti esinduskoori tegevjuhiks ja mida kõike selles ametis juhtus.

Tööpataljonist kunstiansamblisse

Ma läksin 3. juulil 1941 mobilisatsiooniga siit ära. Esimene peatus oli Kaasanis ja siis mööda Volgat üles. Olime tööpataljonis, elasime telkides. Läksime Tšeljabinskisse, see oli 1942. aasta algul. Mäletan, et Olga Lund töötas Tšeljabinski opere-titeatris primadonnana. Kunstnikke ja kõiki oli seal, Kaarel Ird ja Evald Okas olid. Siis taheti moodustada üks laulu- ja tantsuansambli moodi asi, meeskoor, naiskoor, segakoor ja rahvatantsurühm. Hakati inimesi kokku koguma. Ma olin ka enne sõda natuke koorides laulnud ja mõtlesin, et pakun ennast. See oli ka lootusest parema elu ja toidu peale. Läksin Nigol Andreseni juurde ja pakkusin ennast laulukoori.

Kuulsin koorist Olga Lundi käest, me lihtsalt kohtusime tänaval ja ta soovitas Andreseni juurde minna – tema koostab nimekirja meestest, kes on nõus laulukoori minema. Ta kutsus asjatundja mehe, kes proovis, kas mul häält on. Andresen

SEGADUS

Üks bussijuht ütles, et me oleme siin Eesti tsirkuse jaoks. Siis mul oli selge pilt, buss oli pandud minu nimele – Estonski Tsirk.

ütles: „Minge tööpataljoni ülema juurde ja paluge anda vabastuskiri.” Pataljoni ülem naeris mu välja, et mis käskija tema on. Läksin uuesti Andreseni juurde ja ütlesin, et ei saa vabastust. Ta ütles, et proovige veel kord. Lõpuks sai pataljoni ülem tigidaks: „Ma annan teile vabastuse, aga saadan teid mobilisatsioonipunkti ja jutt otsas.”

Ma ei läinud sinna, läksin uuesti Andreseni juurde. Ta vaatas pabereid ja viskas need paberikorvi: „Sõidate Jaroslavl, seal moodustatakse ansambleid. Sealt saate uue paberid!” Nii oligi. Kuu aega sõitsime Tšeljabinskist rongiga Jaroslavl, vagunis olid ka Bruno Lukk ja teisi omaaegseid tuntud nimesid.

Kuidas koori kokku pandi

Meil oli kasutada Jaroslavl kummikombinaadi kultuurimaja, et ansamblid saaksid seal proovi teha. Meeskoor oli kolmekümneliikmeline. Georg Ots ja ja Viktor

Kõige esimene sõit oli meil tantsu- ja laulugrupina, mis pidi tähistama jaanilaupäeva. Meile tehti rahvariided selga. Hakkasime Venemaal ringi sõitma, tegime üüritud laeval kaks pikka sõitu mööda Volgat. Kuu aega. Meie esimene esinemine meeskooriga oli mingisugusel Nõukogude Eesti aastapäeval, tuli Moskvasse minna. Meil polnud esinemisriietust, olime kaltsudes, võiks öelda. Siis tehti meile kiiresti puuvillariidest püksid – neid nimetati kuradinahkseteks – ja valged särigid.

Ernesaksa sõjatrauma

Sakslane pommitas kõvasti Volga silda ja kummikombinaati. Kaks suurt pommitamist oli. Ernesaks jäi sellest haigeks ja viidi Moskvasse ravile. Siis hakkas koori juhatama Jüri Variste. Ernesaks oli aasta aega Moskvast haiglas, ta sai pommitamisest närvivapustuse.

NKVD ei maganud

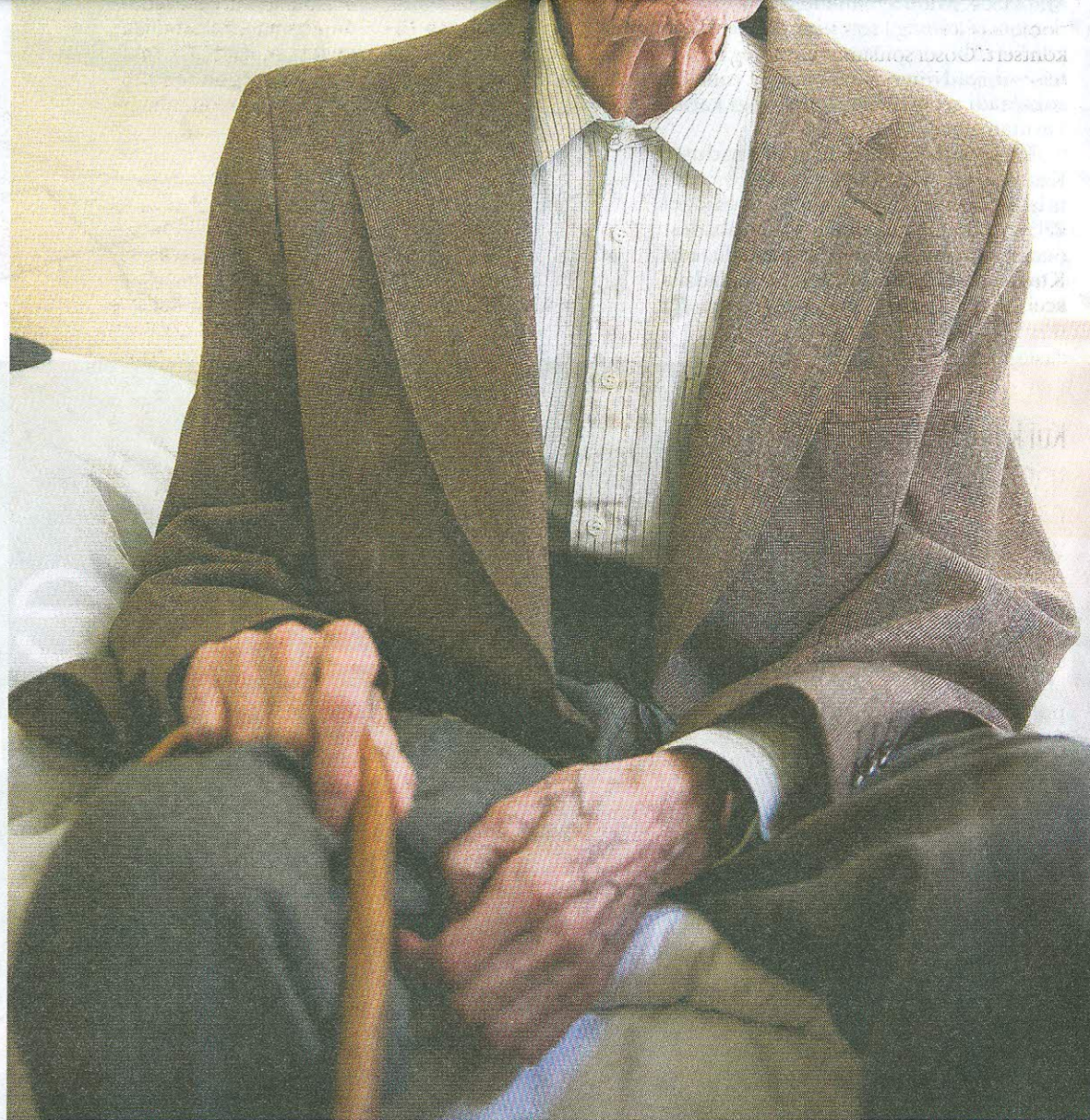
Mehed kadusid. Magasime suures ruumis pukkiidele pandud laudade peal, hommikul läksime sööma. Meile oli hotellis hommikusöök ette nähtud. Ja tee peal,

kui tagasi tulime, kadusid mehed – kord üks, kord kaks. Siis oli juba nii palju mehi kadunud, et ei saanud kooris laulda. Ma ei tea, mis siis juhtus, aga meile tuli kümme meest sõjaväest täienduseks. Aga jah, lauljad kadusid küll. Üks oli näinud, kuidas just söömast tulnud mehele sõitis auto kõrvale, kutsuti sisse ja kaduski.

Koju tagasi

Rindel me esinemas ei käinud. Pidime küll Riia frondile sõitma, aga siis tuli telefonogramm, et Tallinn on võetud ja tulete otse siia. Vaatasin, et Tallinn oli puruks pommitatud, aga mõni torn oli alles, Pikk Hermann ja Oleviste oli terve, Niguliste oli põlenud ja vist oli Püha-vaimu torn ka terve.

Meid pandi elama sinna, kus vanal ajal oli haridusministeerium – Tõnismäele. Aga kes olid linnapoisid, läksid koju. Minu kodused olid kõik elus ja terved. Läksin sinna järgmisel päeval ja kui ma

Rudolf Zirk, vana kooli härrasmees ja riikliku akadeemilise meeskoori ainus elusolev asutajaliige.

sisse astusin, oli see suur üllatus kõigile. Olin ju enne Venemaale minekut abiellunud, naine ootas mind, ema ja isa ootasid.

Kunstiansamblite meeskoori lõpp

Selle kooriga me laulsime Draamateatris. Estonia oli maha põlenud. Minu kõrvale laulis Georg Ots. Ta isa oli Estonias laulja ja ta läks kohe Estoniasse, Viktor Gurjev ka. Mehed läksid laiali, koor likvideeriti, rohkem kontserte ei saanud teha. Kuna vana koor läks laiali, siis küsiti

Ernesaksalt, et kas te tahate uut koori. Ernesaks ütles, et ma tahan kaheksakümneliikmelist meeskoori. Ta sai selleks loa. Kõigepealt hakkasime komplekteerima. Tegime proove konservatooriumis, see asus Kaarli kiriku juures. Jaroslavl koorist jäid vähesed sinna, nad olid ju igasuguste erialade mehed. Ernesaks võttis nad proovis läbi, enne kui koori võttis. Kuu läks valla, paljud käisid, aga kõik polnud võimelised. Tegid häält küll, aga lauljana ei tulnud midagi välja. Käis umbes

12. XI 2014

1940

Foto: Priit Simson

150 meest. Selle koori esimene kontsert oli Vene Draamateatris, kus oli siis Estonia. Noote oli. Oli neid, kes käisid enne meestelaulu seltsis, võeti neid, kes olid enne kooris laulnud. Mina olin laulja ja administraatori eest ka. Päeval ajasin asju, õhtul olin frakis laval. Olin majanduse alal Ernesaksa paremaks käeks. Esimene kontsert oli Aleksander Lätte lauludega. Hiljem käisime koolides ja sõitsime Tallinnast välja. Busse polnud, kümme aastat sõitsime furgoonautodega.

Repertuaar oli Eesti klassika, seda oli Ernesaks palju juhatanud ja paljud laulnud, kiiresti saime repertuaari kokku. Üks kontsert oli taastatud Estonias seda taastanud Saksa sõjavangidele. Meil oli norm, kui palju kontserte pidi kuus andma. Neid oli üksteist ja see oli päris tihe töö. Kui kolm kuud reisul olime, sai poole aasta normi täis teha, iga päev oli kontsert. Öösel sõitsime vagunitega edasi teise linna. Niimoodi sõitsime Venemaa risti-põiki läbi.

Kuidas tsirkust oodati

Kuna ma olin ka administraator, olin teiste filharmooniatega kontaktis, helistasin neile ette. Pidin ka kohapeal filharmooniatega asju ajama, päevarahasid saama. Kui sinna kohale jõudsim, siis läksin kontorisse ja nad ütlesid: „Oh, *estonski tsirk* tuli!” Ükskord oli Moskvas kas riigi aastapäev või midagi. Meid pidi viidama

— TUURIVAGUNIS —

Kui kolm kuud reisul olime, sai poole aasta normi täis teha, iga päev oli kontsert. Öösel sõitsime vagunitega edasi teise linna.

bussidega Kremlisse. Bussidel olid klaasi peal sildid, kellele need olid. Ootasime ja ma vaatasin, et imelik, meeskoori bussi pole. Kauplesin bussijuhtidega, et maksan kinni, viige meie mehed sinna ära. Parajasti kaks bussi mahutab ära. Ei-ei-ei, meil on kõva käsk Kremlist, ei saa. Siis üks juht ütles, et me oleme siin Eesti tsirkuse jaoks. Siis mul oli selge pilt, buss oli pandud minu nimele – *Estonski Tsirk*.

Politseiülema kingitus

Olime Lääne-Saksamaal, laulsime ühe linna raekoja platsil. Bussid ootasid. Äkki tuleb üks politseiauto uua-uua-uua. Seisab ja politseinik küsib: „Kus on *Zirk*?” Mõtlen, et eile oli bankett ja kas ma lobi-

...seda taastanud Saksa sõjaväelastele. Meil oli norm, kui palju kontserte pidi kuus andma. Neid oli üksteist ja see oli päris tihe töö. Kui kolm kuud reisul olime, sai poole aasta normi täis teha, iga päev oli kontsert. Öösel sõitsime vagunitega edasi teise linna. Niimoodi sõitsime Venemaa risti-põiki läbi.

Kuidas tsirkust oodati

Kuna ma olin ka administraator, olin teiste filharmooniatega kontaktis, helistasin neile ette. Pidin ka kohapeal filharmooniatega asju ajama, päevarahasid saama. Kui sinna kohale jõudsime, siis läksin kontorisse ja nad ütlesid: „Oh, *estonski tsirk* tuli!” Ükskord oli Moskvas kas riigi aastapäev või midagi. Meid pidi viidama

— TUURIVAGUNIS —

Kui kolm kuud reisul olime, sai poole aasta normi täis teha, iga päev oli kontsert. Öösel sõitsime vagunitega edasi teise linna.

bussidega Kremli. Bussidel olid klaasi peal sildid, kellele need olid. Ootasime ja ma vaatasin, et imelik, meeskoori busse pole. Kauplesin bussijuhtidega, et maksan kinni, viige meie mehed sinna ära. Parajasti kaks busse mahutab ära. Ei-ei-ei, meil on kõva käsk Kremlist, ei saa. Siis üks juht ütles, et me oleme siin Eesti tsirkuse jaoks. Siis mul oli selge pilt, buss oli pandud minu nimele – *Estonski Tsirk*.

Politseiülema kingitus

Olime Lääne-Saksamaal, laulsime ühe linna raekoja platsil. Bussid ootasid. Äkki tuleb üks politseiauto uua-uua-uua. Seisab ja politseinik küsib: „Kus on Zirk?” Mõtlen, et eile oli bankett ja kas ma lobisesin vintispäi midagi ebasobivat ja nüüd viiakse kinni? Politseinik ütles, et politseiülem saadab teile kaks pudelit veini teele kaasa. Olime banketil ühes lauas istunud.

RAM läänes

Esimest korda käisime Tšehhis, siis Ungaris. Oleme käinud Lääne-Saksamaal kolm-neli korda, Ida-Saksamaal viis ja Soomes vist peaaegu kümme korda. Stockholmis oleme käinud ja siis need riigid Musta mere ääres. Seda ei juhtunud, et keegi oleks ära põgenenud, aga maha jäi mehi küll, mõni oli olnud Saksa sõjaväes, mõni Soomes.

Nüüd seda muret enam pole, sõida kuhu tahad ja millal tahad. **LP**